

دانشگاه سям نور

روشهای تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی

(رشته روان شناسی)

دکتر علی دلاور

دلاور، علی، ۱۳۲۰-

روشهای تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی: رشته روان‌شناسی / نالیف علی

دلاور. — تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۵.

دوازده، ۳۴۸ص: مصور، جدول. — (دانشگاه پیام نور؛ ۱۴۰۸. گروه روان‌شناسی؛

۳۷/آ) (آزمایشی))

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص: ۳۴۱.

۱. آموزش از راه دور — ایران. ۲. روان‌شناسی — تحقیق — آموزش برنامه‌ای

۳. روان‌شناسی تربیتی — تحقیق — آموزش برنامه‌ای.

الف. دانشگاه پیام نور. ب. عنوان.

۳۷۸ / ۱۷۵۰۹۵۵

LC ۵۸۰۸ / ۹۷۶

۴۶۲۵۰ - ۸۴م

کتابخانه ملی ایران

دانشگاه پیام نور

روشهای تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی

دکتر علی دلاور

حروفچینی و نمونه‌خوانی: مدیریت تدوین

طراح جلد: زهرا شریفی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۸۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول تیر ۱۳۸۵

شابک ۹ - ۲۳۱ - ۳۸۷ - ۹۶۴

ISBN 964 - 387- 231 - 9

کلیه حقوق برای دانشگاه پیام نور محفوظ است.

قیمت: ۲۱۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتابهای دانشگاه پیام‌نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف به صورت درسنامه، آزمایشی، قطعی، متون آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شود. کتاب درسنامه (د) نخستین ثمره کوششهای علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصلهای مصوب تهیه می‌شود و پس از داوری علمی در گروههای آموزشی، بدون طراحی آموزشی و ویرایش چاپ می‌شود. با تجدیدنظر صاحب اثر و دریافت بازخوردها و اصلاح نارساییها، درسنامه با طراحی آموزشی، ویرایش، و طراحی فنی - هنری به صورت آزمایشی (آ) چاپ می‌شود. با دریافت نظرهای اصلاحی، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و کتاب به صورت قطعی (ق) چاپ می‌شود. در صورت ضرورت، در کتابهای چاپ قطعی نیز تجدیدنظرهای اساسی به عمل می‌آید یا متناسب با پیشرفت علوم و فناوری بازنویسی می‌شوند. متون آزمایشگاهی (م) متونی است که دانشجویان با استفاده از آن و راهنمایی مربیان کارهای عملی آزمایشگاهی را انجام می‌دهند. کتابهای فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه می‌شوند. کتابهای فرادرسی با تأیید معاونت پژوهشی و کتابهای کمک‌درسی با تأیید شورای انتشارات تهیه می‌شوند.

مدیریت تدوین کتاب

فهرست

مقدمه	بازده
فصل اول. علم و روشهای علمی	۱
مقدمه	۱
روش علمی در علوم تربیتی	۲
مراحل روش علمی	۱۲
فرایند علمی	۱۶
علوم نظری	۲۱
نظریه علمی	۲۲
انواع نظریه	۲۴
هدفهای نظریه	۲۴
خلاصه	۲۷
خودآزمایی	۲۹
فصل دوم. تحقیق و مفاهیم اساسی آن	۳۱
مفهوم تحقیق	۳۲
تحقیق و نظریه	۳۵
مراحل تحقیق	۳۷
متغیر و انواع آن	۴۰
انواع متغیر	۴۰
تعاریف عملیاتی	۴۷
ملاحظات اخلاقی	۵۰
خلاصه	۵۲
خودآزمایی	۵۴
فصل سوم. انتخاب مسئله و بیان فرضیه	۵۷
انتخاب موضوع پژوهشی	۵۷

۵۹	تعیین و تدوین مسئله
۶۲	بیان مسئله و فرضیه
۶۵	منابع مسائل پژوهشی
۷۲	فرضیه
۷۴	تفاوت بین فرضیه و مشاهدات
۷۵	منابع فرضیه
۷۶	ملاکهای تدوین فرضیه
۸۱	انواع فرضیه
۸۴	آزمودن فرضیه
۸۵	فرضیه‌ها، قوانین و اصول
۸۶	خلاصه
۸۹	خودآزمایی
۹۱	فصل چهارم. مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق
۹۱	مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق
۹۴	منابع آموزشی زبان فارسی
۹۶	منابع آموزشی که به زبان انگلیسی تهیه می‌شوند
۹۷	منابع آموزشی که به زبان انگلیسی منتشر می‌شوند
۱۰۲	تنظیم منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق
۱۰۵	خلاصه
۱۰۷	خودآزمایی
۱۰۹	فصل پنجم. جامعه و نمونه
۱۱۰	اشتباههای معمول در نمونه‌گیری
۱۱۳	تعریف جامعه
۱۱۶	روشهای نمونه‌گیری
۱۲۶	جایگزینی تصادفی
۱۲۷	اندازه نمونه
۱۳۴	مراحل اجرایی در برآورد اندازه نمونه
۱۳۶	مطالعات همبستگی
۱۳۷	خلاصه
۱۳۹	خودآزمایی
۱۴۳	فصل ششم. پژوهش تاریخی
۱۴۴	پژوهش تاریخی
۱۴۴	ماهیت پژوهش تاریخی

۱۴۵	اهداف پژوهش تاریخی
۱۴۷	منابع تاریخی
۱۴۹	منابع دست اول و دوم
۱۵۱	نقد و بررسی اطلاعات تاریخی
۱۵۵	تفسیر داده‌های تاریخی
۱۵۶	تهیه گزارش پژوهش تاریخی
۱۵۷	پژوهش تاریخی و علم
۱۶۰	خلاصه
۱۶۱	خودآزمایی
۱۶۳	فصل هفتم. تحقیق زمینه‌یابی
۱۶۴	زمینه‌یابی به عنوان شکلی از تحقیق تربیتی
۱۶۵	ابزار جمع‌آوری اطلاعات در روشهای زمینه‌یابی
۱۶۶	مراحل انجام زمینه‌یابی پرسشنامه‌ای
۱۷۱	برقراری ارتباط
۱۷۳	ملاک مرجعی
۱۷۴	تنظیم پرسشنامه
۱۷۶	طرح پرسشنامه
۱۷۷	اجرای آزمایشی پرسشنامه
۱۷۸	نامه ارسالی
۱۸۰	مصاحبه
۱۹۱	خلاصه
۱۹۴	خودآزمایی
۱۹۷	فصل هشتم. تحقیق آزمایشی
۱۹۷	تحقیق آزمایشی
۱۹۹	مفهوم علیت
۲۰۰	دستکاری متغیرها
۲۰۲	ویژگیهای یک آزمایش
۲۰۷	مراحل روش آزمایشی
۲۰۷	اعتبار درونی
۲۱۱	اعتبار بیرونی
۲۱۳	خلاصه
۲۱۵	خودآزمایی

۲۱۷	فصل نهم. طرحهای تحقیقی آزمایشی و شبه آزمایشی
۲۱۸	طرحهای تحقیق
۲۲۱	طرحهای شبه آزمایشی
۲۲۶	طرحهای آزمایشی
۲۳۵	اعتبار بیرونی
۲۴۱	خلاصه
۲۴۳	خودآزمایی
۲۴۵	فصل دهم. طرحهای گسترش یافته از طرحهای آزمایشی
۲۴۵	طرح پیش‌آزمون پس‌آزمون چندگروهی
۲۴۷	تجزیه و تحلیل آماری
۲۴۸	طرح پس‌آزمون چندگروهی
۲۴۹	طرح گسترش یافته سولومن
۲۵۰	طرحهای آزمایشی واقعی
۲۵۲	طرحهای تصادفی با محدودیت
۲۵۳	طرحهای عاملی با جایگزینی کاملاً تصادفی
۲۵۴	طرح تحقیقی اندازه‌گیریهای مکرر
۲۵۷	خلاصه
۲۵۹	خودآزمایی
۲۶۱	فصل یازدهم. طرحهای نیمه‌آزمایشی
۲۶۲	طرحهای نیمه‌آزمایشی
۲۶۳	۱. طرح گروه کنترل نابرابر
۲۶۷	۲. طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با نمونه‌گیریهای مجزا
۲۶۹	۳. طرحهای سریهای زمانی
۲۷۰	طرحهای سریهای زمانی با یک گروه
۲۷۵	طرحهای سریهای زمانی چندگروهی
۲۷۶	خلاصه
۲۷۷	خودآزمایی
۲۸۱	فصل دوازدهم. پژوهش موردی
۲۸۱	مقدمه
۲۸۳	پژوهش موردی
۲۸۴	۱. مشاهده رفتار در وضعیت طبیعی
۲۸۵	مراحل پژوهش موردی
۲۸۸	خلاصه ^۱

۲۸۸	خودآزمایی
۲۹۱	فصل سیزدهم. تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده
۲۹۱	تجزیه و تحلیل
۲۹۴	آمار توصیفی
۳۰۵	توزیع طبیعی
۳۰۶	همبستگی
۳۱۱	مطالبی چند درباره همبستگیها
۳۱۲	آمار استنباطی
۳۱۸	استفاده از توزیع t در آزمون فرضیه
۳۲۲	مجدور کا
۳۲۴	خلاصه
۳۲۷	خودآزمایی
۳۲۹	فصل چهاردهم. تهیه گزارش تحقیق
۳۳۰	بخش اول - مقدمه و بیان مسئله
۳۳۳	بخش دوم - روش اجرای تحقیق
۳۳۵	بخش سوم - بحث و نتایج
۳۳۶	بخش چهارم - خلاصه و نتیجه‌گیری
۳۳۷	خلاصه
۳۳۸	الگوی رساله‌نویسی
۳۴۰	پیوستها
۳۴۱	جدول H: ارزشهای بحرانی t در سطوح مختلف (آزمون t)
۳۴۲	جدول I: ارزشهای بحرانی F در سطوح مختلف (نسبتهای F)
۳۴۳	جدول I (۲): ارزشهای بحرانی F در سطح $P < 0.025$
۳۴۴	جدول I (۳): ارزشهای بحرانی F در سطح $P < 0.01$
۳۴۵	جدول I (۴): ارزشهای بحرانی F در سطح $P < 0.001$
۳۴۶	کتابنامه

مقدمه

پژوهش و کنجکاوی از تمایلات طبیعی بشر است و میل به ارضای این حس مجهولات زیادی را به وجود آورده است. به همین دلیل بشر در قرن حاضر به پیشرفتهای چشمگیری در تمامی زمینههای علمی دست یافته است. اصول و قوانین علمی به طور عمده حاصل پژوهشهای دانشمندانی است که روشهای علمی را به کار گرفته و پژوهشهای ارزندهای انجام داده‌اند. اما باید توجه داشت آنچه که موجب شد جوهره علمی پدیدار شود، اکتشافها و نتایج علوم مختلف نیست، بلکه علت این امر را باید در شناخت و درک عمیق روشها و شیوه‌هایی دانست که بشر برای پیشرفت علم به کار بسته است. روشها در حقیقت ابزارهای دستیابی به حقیقت هستند. علم مطالعه‌ی عمیق شیوه‌های پیروزی و شکست انسانهایی است که با عنایت به اصول علمی به یافتن مجهولات پرداخته‌اند.

چنانچه اندکی دقیقتر بیندیشیم متوجه می‌شویم که رمز توسعه و پیشرفت دنیای غرب استفاده از پژوهش و بررسیهای مستند و دقیق بوده است. در این دیار روح علمی همان شناختن و دریافتن عمیق روشها و شیوه‌هایی بوده است که بشر برای پیش بردن علم به کار بسته است. این امر، یعنی کشف دانش نو، نه تنها از نادانی و سرگردانیهای آنها کاسته، بلکه موجب شده است که در برآورد حوادث دقیق‌تر و مستدل‌تر، در انجام امور مجهزتر و دریافتن مواد جدید با کیفیت موفق‌تر باشند. به همین ترتیب، نقص عمده کشورهای نوظاسته بی‌خبری از شیوه‌های شناختن و دانستن است. توجه سطحی به مسائل و برداشت عامیانه از آنها، بدون آشنایی به مبانی علمی و روشهای صحیح، موجب عقب‌افتادگی این کشورها شده است.

اهمیت شناخت روشها و آشنایی با شیوه‌های پژوهشی در علوم انسانی، به‌خصوص در روان‌شناسی و علوم تربیتی از حساسیت بیشتری برخوردار است. زیرا علوم مورد بحث بیش از هر دانش دیگری در فراز و نشیب شیوه‌های غیرعلمی سرگردان بوده‌اند و رشد این علوم نیازمند کاربرد «روشهای علمی پژوهش» است. به موازات تکامل و توسعه «روشهای علمی پژوهش» در علوم تربیتی و روان‌شناسی، این علوم نیز به تدریج به هدف خود که شناخت عینی و دقیق قوانین جهان هستی است نایل خواهند آمد.

این کتاب برای دانشجویان و کلیه کسانی که علاقه‌مند به تحقیق در علوم تربیتی و روان‌شناسی هستند یا افرادی که یافته‌های پژوهش را در علوم انسانی مورد مطالعه قرار می‌دهند تألیف شده است. گرچه هیچ کتابی را نمی‌توان یافت که کلیه مطالب لازم را برای تمام علوم در برگیرد، اما در این کتاب سعی شده است اصول کلی مورد استفاده در علوم انسانی، مورد بحث و بررسی قرار گیرد. مؤلف سعی کرده است جنبه‌های عملی پژوهش را بدون غفلت از جنبه‌های نظری مورد توجه قرار دهد.

یادگیری مطالب این کتاب مستلزم دقت و توجه کامل از طرف خواننده است. گرچه عادات مطالعه در نزد افراد مختلف متفاوت است با وجود این توصیه می‌شود ابتدا زیر قسمتهای مهم هر فصل خط بکشید و سپس در پایان مطالعه آن فصل به تفکر درباره آنها بپردازید. برای اینکه مطمئن شوید مطالب مطالعه شده را یاد گرفته‌اید، به خودآزمایی هر فصل پاسخ دهید و تا وقتی که به خودآزمایی هر فصل به‌طور کامل پاسخ نداده‌اید، مطالب فصل بعدی را شروع نکنید.

در تألیف این کتاب از منابع مختلف فارسی و انگلیسی استفاده شده است که فهرست آنها در پایان کتاب خواهد آمد. این کتاب در مدت به‌نسب کوتاهی تألیف شده است. بنابراین نواقصی در آن وجود خواهد داشت. چون انتقاد سازنده موجب غنی‌تر شدن مطالب و اصلاح کتاب می‌شود. بنابراین، از راهنماییها و انتقادهای سازنده همکاران و خوانندگان عزیز جهت غنی‌تر شدن مطالب و اصلاح کتاب استقبال نموده و پیشاپیش از توجه و لطف‌شان سپاسگزاری می‌نمایم.